

Recente ontwikkelingen in het voorkomen van Taigarietganzen in Nederland

Albert de Jong

Zelfs voor geoefende vogelaars is het determineren van Taigarietganzen geen sinecure. Ons beeld van het voorkomen in Nederland wordt bovendien al een poos vertroebeld door tegenstrijdige berichten over de juiste kenmerken, waardoor gerapporteerde aantallen tijdens landelijke tellingen waarschijnlijk jarenlang zijn overschat. Ook internationaal gezien bestaat er geen overeenstemming over de status van de soort. Wel blijkt uit onderzoek in de vaste overwinteringsgebieden in het Oostzeegebied dat de Europese winterpopulatie recent afneemt. In dit licht, en mede met het oog op de verplichtingen voortvloeiend uit de Europese Vogelrichtlijn, is het van belang meer te weten over de status van Taigarietganzen in Nederland. Daartoe zijn de waargenomen aantallen vanaf 1990/91 aan een nader onderzoek onderworpen. In dit artikel presenteren we de resultaten hiervan en bespreken we recente ontwikkelingen in aantallen en verspreiding. Vanwege de determinatieproblematiek gaan we ook in op de belangrijkste kenmerken van Toendra- en Taigarietganzen.

Kees Koffijberg, Fred Hustings, Albert de Jong, Menno Hornman & Erik van Winden

Rietganzen bewonen een broedareaal van Noord-Scandinavië tot ver in het oosten van Siberië en komen, in tegenstelling tot veel andere ganzensoorten, zowel in hoogarctische toendra als in de taigazone tot broeden (Scott & Rose 1996, Madsen *et al.* 1999). Binnen dit grote areaal worden door gaans meerdere (onder)soorten onderscheiden. Welke indeling daarbij wordt aangehouden, en of er sprake is van soorten, ondersoorten of geografische variatie, is al meer dan 100 jaar onderwerp van discussie (o.a. Huyskens 1986, Burgers *et al.* 1991, Sangster & Oreel 1996, Ruokonen & Aarvak 2011). Hetzelfde geldt voor de kenmerken op grond waarvan de verschillende rietganzen kunnen worden onderscheiden.

Veel moderne auteurs (o.a. van den Bergh 1985, 2003a, b, 2003-04, 2004), de bekende handboeken (Bauer & Glutz von Blotheim 1968, Cramp & Simmons 1977) en Wetlands International (2006) volgden de door Delacour (1951) gehanteerde indeling die deels is afgeleid uit het werk van Johansen (1945). Delacour onderscheidde naast de Kleine Rietgans

Tabel 1. Samenvatting van determinatiekenmerken van Toendrarietgans en Taigarietgans. De bruikbaarheid bij veldwaarnemingen is aangegeven met plusjes of minnetjes. *Summary of identification characters of Tundra and Taiga Bean Goose and their usefulness with field observations (+/-).*

	Toendrarietgans <i>Tundra Bean Goose</i>	Taigarietgans <i>Taiga Bean Goose</i>
groepsidentiteit (+/-) <i>group identity</i>	Groepen rietganzen vertonen een groepsidentiteit. De snavelkleurverdeling is de belangrijkste eerste indicatie. Gecombineerd met zo veel mogelijk kenmerken uit de onderstaande kolommen is de soort in de meeste gevallen te bepalen. Solitaire Taigarietganzen zullen niet in alle gevallen als zodanig herkenbaar zijn.	
grootte & bouw (+/-) <i>size & structure</i>	Krachtig gebouwd, gedrongen postuur. Doorgaans ongeveer zo groot als Kleine Rietgans. Grootte van fors ♂ gelijk aan ♀ Taigarietgans.	Grote, slanke rietgans. Grootte ongeveer gelijk aan Grauwe Gans.
kop & hals (+/-) <i>head & neck</i>	Ronde, donkere kop die contrasteert met lichtergekleurde hals. Hals korter en dikker dan bij Taigarietgans.	Lange snavel en afgeplatte kop geven 'langgerekt kopprofiel'. In combinatie met lange, dunne hals zorgt dit soms voor een zwaanachtig uiterlijk. Donkerbruine kop en hals gaan over in lichtere bovenborst.
snavelvorm (+/-) <i>bill shape</i>	Korte snavel met hoge basis. Ondersnavel uitgebogen, waardoor snavel een duidelijke grimas krijgt.	Lange snavel met minder hoge basis. Ondersnavel doorgaans recht en zonder duidelijke uitbuiging.
snavelkleur (+/-) <i>bill coloration</i>	Gemiddeld minder geel op snavel dan bij Taigarietgans. Bijna volledig gele snavels uitzonderlijk. Meeste vogels, >60%, hebben alleen geel bandje bij snavelpunt.	Gemiddeld meer geel in snavel dan Toendrarietgans. Variatie in kleurverdeling groter dan bij Toendrarietgans. ♂♂ hebben gemiddeld meer geel dan ♀♀. Groepen met meer dan 50% geel in de snavels zijn vrijwel zeker Taigarietganzen.
vlucht (-) <i>flight</i>	Krachtig gebouwde gans zonder opvallend lange hals en met bredere en kortere vleugels dan Taigarietgans.	In vlucht grote gans met lange hals en zeer donkere bovenvleugels. Vleugels langer en spitzer dan bij Toendrarietgans.
geluid (-) <i>calls</i>	Maakt meer geluid dan Taigarietgans. Veelal drielettergrepig 'ajajak'.	Nogal zwijgzaam. Roep is nog lager dan die van Grauwe Gans.

Anser brachyrhynchus (die naderhand algemeen werd beschouwd als aparte soort) twee Toendrarietganzen, *Anser fabalis rossicus* en *A. f. serratirostris*, en drie Taigarietganzen, *Anser fabalis fabalis*, *A. f. johanseni* en *A. f. middendorffii*. De onderbouwing hiervan wordt door verschillende auteurs ernstig in twijfel getrokken (o.a. Sangster & Orel 1996). Inmiddels zijn met behulp van moderne moleculaire DNA-technieken nieuwe inzichten ontstaan. Ruokonen *et al.* (2008) onderscheiden daarbij, op grond van monsters van geschoten en gevangen vogels en balgen in musea, naast de Kleine Rietgans, twee rietganzen: *Anser middendorffii* broedend in de oostelijke taigazone en *A. fabalis* uit de toendra en taiga van het westelijk verspreidingsgebied. Bij deze laatste soort worden drie ondersoorten onderscheiden: *A. f. fabalis*, *A. f. rossicus* en *A. f. serratirostris*. In een latere analyse zijn deze bevindingen nog eens bevestigd (Ruokonen & Aarvak 2011), maar ze worden (nog) niet algemeen erkend en overgenomen. Ook de split van Taigarietgans en Toendrarietgans is internationaal gezien nog niet overal geaccepteerd (Crochet & Joynt 2010). De Nederlandse systematische lijst omvat momenteel Taigarietgans *A. fabalis*, Toendrarietgans *A. serratirostris* en Middendorffs Rietgans *A. middendorffii* (Sangster & Orel 1996, Sangster *et al.* 1999, Redactie Dutch Birding 2009).

In dit artikel wordt vanuit praktisch oogpunt de indeling in Taiga- en Toendrarietganzen aangehouden. De twee vormen zijn immers te onderscheiden op grond van een aantal kenmerken en ze blijken bovendien, zoals aangetoond door ringterugmeldingen, verschillende broedgebieden te bewonen (Burgers *et al.* 1991).

HERKENNING VAN TOENDRA- EN TAIGARIETGANZEN

Het onderscheiden van Toendra- en Taigarietganzen vormt een determinatieprobleem dat onder veldwaarnemers al decennialang speelt. Hieronder geven we een overzicht van de belangrijkste veldkenmerken, gebaseerd op daarop toegesneden publicaties (tabel 1). Het overzicht heeft vooralsnog een voorlopig karakter omdat de variatie binnen het rietganzencomplex nog lang niet uitputtend is beschreven (Heinicke *et al.* 2005).

Groepsidentiteit

Bij het determineren van rietganzen is het belangrijk om zo veel mogelijk op groepsniveau te kijken en niet te veel te letten op afwijkende solitaire vogels. Dit geldt zowel voor de gehele groep als de familiegroepen daarbinnen. Ganzen trekken,

ook in grote groepen, meestal in familieverband op. De families zijn bij langere observatie meestal wel te onderscheiden. Dan wordt ook zichtbaar dat mannetjes (genten) groter zijn dan vrouwtjes, de familie bewaken en bij waakzaamheid hun hals strekken. Door op de gemiddelde grootte, structuur en snavelkleur van rietganzen te letten, is het determineren op groepsniveau gemakkelijker dan op individueel niveau. Een groep grote, slankhalzige rietganzen met overwegend oranjegele (verder: gele) snavels zal vrijwel zeker Taigarietganzen betreffen. Losse individuen zijn niet altijd op naam te brengen, zeker niet wanneer het om minder typische vogels gaat. Bovenal verdient het aanbeveling bij vermeende losse individuen speciaal te letten op familieverbanden en aanwezigheid van jongen (en hun kenmerken). Binnen gemengde groepen opereren beide soorten overigens vaak verschillend. In Duitsland houden kleine groepjes Taigarietganzen zich doorgaans op aan de rand van groepen Toendrarietganzen (Heinicke 2004). Groepen van beide soorten kunnen soms dicht bij elkaar foerageren, maar ze blijven duidelijk gescheiden, iets dat o.a. in de winter van 2010/11 ook in Nederland meerdere keren werd vastgesteld (<http://www.dutchbirding.nl/news.php?id=487>).

Grootte en structuur

Taigarietganzen zijn ongeveer even groot als Grauwe Ganzen *Anser anser* en kunnen daar op het eerste gezicht, en onder ongunstige waarneemomstandigheden (licht, afstand), verrassend sterk op lijken. Toendrarietganzen zijn meestal dui-

Willem Wind

Taigarietganzen laten vaak een 'zwanenbult' zien, zoals goed zichtbaar bij deze vogel die op 19 november 2011 op Schiermonnikoog werd gefotografeerd. *Taiga Bean Geese often show a long neck with a swan-like shape.*

delijk kleiner, net zo groot als Kleine Rietganzen, en vaak maar weinig groter dan Kolganzen *A. albifrons*. Vooral mannetjes Toendrarietgans kunnen fors zijn en in grootte overlappen met vrouwtjes Taigarietgans (Heinicke *et al.* 2005). Bij het bepalen van de lichaamsbouw van ganzen is het belangrijk om rekening houden met hun gedrag. Een rustende gans met een ingehouden hals geeft een heel andere indruk dan een waakzame gent. De meest betrouwbare indruk geven rietganzen die ongestoord foerageren. Toendrarietganzen tonen dan een krachtig gebouwd lichaam, terwijl Taigarietganzen een langwerpiger lichaam hebben. Verder laten Taigarietganzen regelmatig een zogenaamde 'zwanenbult' zien:

Het onderscheiden van individuen tussen de Toendrarietganzen vereist ideale waarnemingsomstandigheden en ervaring met beide soorten. De vogel links betreft een volwassen Taigarietgans, vermoedelijk een vrouwtje, tussen Toendrarietganzen. Let op de slanke bouw en de hoge borst die, wanneer ingehouden, de zogenaamde uitstulpende zwanenbult geeft. De basis van de bovensnavel is laag en de ondersnavel is recht. Ook is er geen contrast tussen kop en hals te zien. De vogel gedroeg zich agressief tegenover andere ganzen en liep aan de rand van de groep; 8 januari 2011, Wieringermeer. *Taiga Bean Goose (left), probably female, among flock of Tundra Bean Geese.*

Fred Visscher

Fred Hustings

De variatie onder Toendrarietganzen is relatief groot. De derde vogel van rechts is een vogel met een voornamelijk gele snavel, die echter een hoge basis heeft. Vooraan (vijfde van rechts) staat een vogel met een wat plattere snavel, maar met een korte, dikke hals. Ze verschillen qua grootte en postuur niet van de overige Toendrarietganzen. Oud-Bergen Lb, 8 januari 2011. *Example of Tundra Bean Geese showing orange or long bills and causing possible confusion with Taiga Bean Goose.*

een uitstulpende borst die wordt gevormd wanneer de slanke hals wordt ingehouden (A. de Jong). De langere en slankere hals van de Taigarietgans wordt vaak net iets gebo-

gen gehouden. In combinatie met het lange lichaam en de slanke snavel geeft dit een zwaanachtige indruk.

Snavelvorm en -kleur

Taigarietganzen hebben gemiddeld langere snavel dan Toendrarietganzen. De combinatie van een meestal platte, enigszins naar beneden gebogen ondersnavel en een afgeplatte kop zorgt bij de Taigarietgans voor een langgerekt kopprofiel. De snavel van een Taigarietgans is aan de basis minder hoog dan bij de Toendrarietgans (Heinicke *et al.* 2005). Ook mist hij de duidelijke convexe uitbuiging van de ondersnavel, die de Toendrarietgans wel heeft. In combinatie met de relatief korte snavel en hogere snavelbasis zorgt deze bij de Toendrarietgans voor een rond, ietwat gedrongen kopprofiel.

De verschillen zijn echter niet waterdicht. Onderzoek aan balgen toonde tot op heden alleen aan dat de hoogte van de 'grijsplek' in de snavel (de opening tussen boven- en benedensnavel) significant verschilt tussen beide soorten (Ruokonen *et al.* 2008). Daarnaast zou de vorm van de nagel op de snavel (ovaal bij Toendrarietgans, rond bij Taigarietgans) een bruikbaar kenmerk in de hand zijn (Heinicke 2010). Bij veldwaarnemingen is dit kenmerk echter vrijwel onbruikbaar.

De snavelkleur kan een indicatie van de identiteit vormen, aangezien Taigarietganzen doorgaans veel oranjegeel op de snavel hebben en dit bij Toendrarietganzen meestal beperkt is tot een bandje bij de snavelpunt. De individuele variatie is echter groot. Er bestaan Taigarietganzen met een overwegend zwarte snavel en alleen een oranjegeel subterminaal bandje (aandeel geel <10%) en, hoewel zeldzaam, Toendrarietganzen met juist veel oranjegeel of zelfs bijna volledig

Fred Hustings

Een familiegroepje Toendrarietganzen met vooraan de gent. De snavel van deze vogel is relatief lang en dun, wat vooral bij genten het geval kan zijn. De snavel van dit groepje hebben het patroon dat kenmerkend is voor de meeste Toendrarietganzen. Verder past ook het postuur beter op die soort. Siebengewald Lb, 29 december 2010. *Example of (male) Tundra Bean Geese showing a rather slender and long bill, causing possible confusion with Taiga Bean Goose.*

gele snavels (Burgers *et al.* 1991). Net als alle andere kenmerken is de snavelkleur geen diagnostisch maar een relatief kenmerk, dat alleen op groepsniveau bruikbaar is. Een groep rietganzen waarvan meer dan de helft overwegend gele snavels heeft, betreft vrijwel altijd Taigarietganzen (Heinicke *et al.* 2005). Daarentegen kan een individuele forse gent Toendrarietgans met een erg gele snavel gemakkelijk ten onrechte als Taigarietgans worden bestempeld.

Belangrijk bij het beoordelen van vorm en kleur van de snavel is verder dat de snavel van eerste winter rietganzen nog niet volgroeid en uitgekleurd is (Barthel & Frede 1989, Emelyanov 2000). Voorts kunnen met modder besmeurde snavels dikker of juist langer lijken en, bij opgedroogde modder, egaal vaal oranje ogen. Vogels die op oogstresten foerageren, verdienen daarom extra aandacht.

Kop en hals

Bij Taigarietganzen is de kop en het bovenste deel van de hals donker chocoladebruin. De donkere hals gaat geleidelijk over in de zandkleurige borst (Barthel & Frede 1989). Bij Toendrarietganzen contrasteert de donkere kop met de hals (Heinicke *et al.* 2005), zoals bij de Kleine Rietgans. Dit kleurverschil is zo subtiel dat dit kenmerk alleen te gebruiken is onder neutrale lichtomstandigheden (egaal strooilicht zonder felle zon). Dit geldt eveneens voor de suggestie dat Taigarietganzen bruiner van verenkleed zouden zijn dan Toendrarietganzen (Brown 2010).

Vlucht

In vlucht tonen Taigarietganzen lange en smalle vleugels en een lange hals. Toendrarietganzen hebben een bredere en kortere vleugel en een minder lange hals. Deze kenmerken zijn alleen door zeer ervaren waarnemers te gebruiken, en dan nog alleen onder optimale omstandigheden, ofwel gunstig licht en ideale waarnemingshoek ten opzichte van de ganzen (Barthel & Frede 1989).

Geluid

Barthel & Frede (1989) en Heinicke *et al.* (2005) beschrijven een verschillend geluid, deels teruggrijpend op Naumann (1842). Toendrarietganzen zouden doorgaans een drielettergrepige roep 'ajajak' laten horen die hoger is dan de roep van Taigarietganzen. Vrouwtjes van de Taigarietgans zouden een laag, fagotachtig 'gang-gang' laten horen, terwijl mannetjes een iets hoger 'kajak' zouden roepen. De sonogrammen van Nederlandse opnamen uit de winter van 2010/11 lijken echter geen diagnostisch verschil te bevatten (A.B. van den Berg in litt.). Daarnaast laten ook Toendrarietganzen regelmatig een lage, tweelettergrepige roep horen (A. de Jong, F. Hustings). Vooralsnog kan het geluid dus niet als een diagnostisch kenmerk worden beschouwd en zijn meer studies van geluidsopnamen wenselijk.

Overige genoemde kenmerken

In de publicatiegeschiedenis van het rietganzencomplex zijn kenmerken genoemd die niet of onvoldoende bruikbaar zijn. Zo zou het gedrag van rietganzen een indicatie voor de soort kunnen zijn: Taigarietganzen zouden zich doorgaans op een bedaarde manier voortbewegen, waarbij hun achterlichaam 'waggelt' (Barthel & Frede 1989), terwijl Toendrarietganzen zich vaak actiever zouden gedragen. Dit gedragsaspect kan hooguit ondersteunend zijn bij de determinatie. Het witte kolletje rond de snavelbasis wordt vaak als (aanvullend) kenmerk van de Taigarietgans aangevoerd, zelfs in recente determinatiegidsen (Jonsson 1994, Mullarney *et al.* 2005). Los van het feit dat dit kenmerk nog nooit is gekwantificeerd, lijken kolletjes bij Toendrarietganzen verre van zeldzaam te zijn. Bij Toendrarietganzen zouden de vleugelpunten voorbij de staart steken en bij Taigarietganzen niet (Huyskens 1986). Ook dit kenmerk is nooit gekwantificeerd en niet bruikbaar. Verder is het bij het aanduiden van rietganzen belangrijk om eenduidig te zijn in de naamgeving. De benamingen 'zwartbek' en 'geelbek' veroorzaken bijvoorbeeld verwarring. Gangbaar en niet te verwarren zijn Toendrarietgans of *rossicus* (danwel *serrirostris*) en Taigarietgans of *fabalis*.

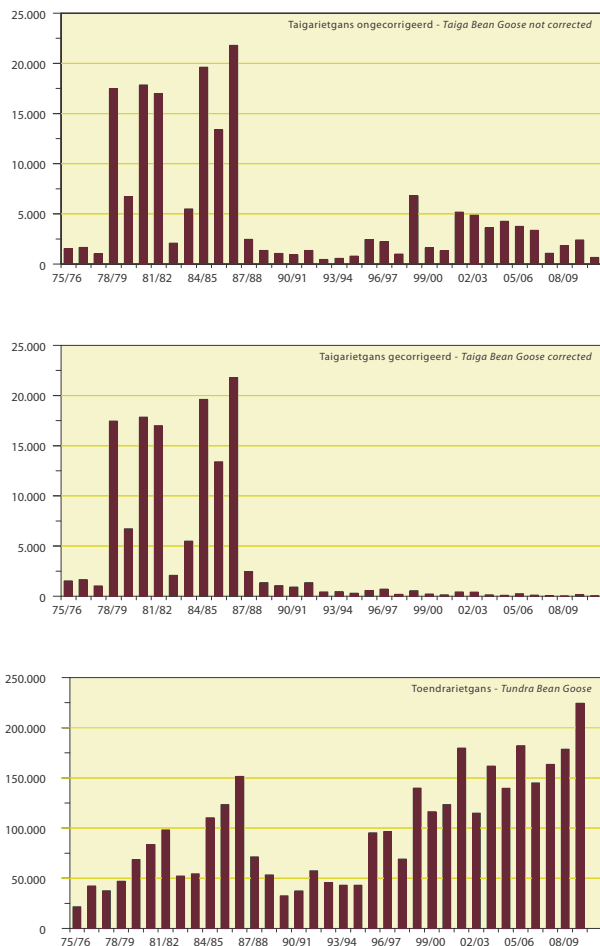
Conclusie

Determinatie van Taigarietganzen dient altijd te gebeuren op basis van een combinatie van kenmerken en niet op grond van een enkel kenmerk, zoals als een overwegend gele snavel. Allereerst moet worden gelet op de groepsidentiteit van de betrokken ganzen, waarna grootte en structuur van de vogels, kop- en halsprofiel, snavelvorm en -kleur belangrijke elementen bij de determinatie vormen. Verschillen in vlucht en geluid zijn te subtiel om gebruikt te kunnen worden, behalve wellicht door zeer ervaren waarnemers. Niet alle (solitaire) vogels kunnen met zekerheid worden gedetermineerd.

Adrie Hottinga

In 1986 stonden een aantal ganzensoorten nog op de lijst van bejaagbare soorten en werden ook Taigarietganzen in Nederland geschoten, zoals deze vogel in het Wapenvelderbroek, gemeente Heerde Gl, medio januari 1986. *During the 1980s hunting on most goose species was still allowed and also Taiga Bean Geese were shot in The Netherlands.*

Figuur 1. Seizoensmaxima van Taigarietgans en Toendrarietgans in Nederland vanaf 1975/76. Voor Taigarietgans is zowel het ongecorrigeerde beeld gegeven als het gecorrigeerde beeld, na herinterpretatie van de ganzentellingen. Let op verschillende schaal! *Seasonal peak counts in Tundra Bean Goose and Taiga Bean Goose in The Netherlands since 1975/76. For Taiga Bean Goose, numbers before and after revision of the data from the monthly geese counts are shown. Note different scale!*

PROBLEMATIEK ROND HET VOORKOMEN IN NEDERLAND

Over het historische voorkomen van Taigarietganzen in Nederland is vooral door het werk van Van den Bergh (1985) veel bekend. In de jaren zeventig en tachtig bleken Taigarietganzen vooral in strenge tot koude winters relatief talrijk te zijn en dan vaste pleisterplaatsen te bezoeken, die afweken van die van de veel talrijker Toendrarietgans. Van den Bergh onderscheidde negen vaste pleisterplaatsen in Drenthe, het noorden van Overijssel en het oosten van Noord-Brabant. Landelijke tellingen wijzen op de aanwezigheid van 10 000-25 000 individuen in de winters van 1978/79, 1980/81, 1981/82 en 1984/85-1986/87 (van den Bergh 1985, Koffijberg *et al.* 1997). Na de laatste strenge winter in 1986/87 namen de aantallen sterk af (figuur 1). Echter, tegelijk met een toename van het aantal Toendrarietganzen werden ook Taigarietganzen na 1995/96 weer vaker gemeld tijdens landelijke tellin-

gen. Daarbij zou het in toenemende mate om 'zwartsnavelige' vogels zijn gegaan, naast de bekendere geelsnavelige variant, ook wel 'geelbek' genoemd (van den Bergh 2003a,b, 2003-04, 2004). Deze toename staat haaks op de bevindingen van Nederlandse ganzenflappers, spoot niet met het ontbreken van recente ringaflezingsen en contrasteert met internationale ervaringen (zie Discussie). Dat maakt een toename van Taigarietganzen in Nederland op zijn minst raadselachtig.

Een en ander vormde aanleiding tot veel discussies onder waarnemers, zowel in het veld, de wandelgangen als op internet (forum waarneming.nl). Toen ook een speciale tocht langs vanouds bekende Taigarietgansgebieden in februari 2010 geen enkele zekere waarneming opleverde (16 000 vogels individueel gecontroleerd; Koffijberg & Hornman 2010) en een presentatie op de Landelijke Dag van SOVON in november 2010 veel belangstelling genereerde (T. Heinicke, K. Koffijberg), werd de tijd rijp geacht voor een kritische beoordeling van recente en minder recente waarnemingen.

EVALUATIE VAN GANZENTELLINGEN EN LOSSE WAARNEMINGEN

De beoordeling van waarnemingen van Taigarietganzen geschiedde langs twee wegen: navraag bij ganzentellers en nauwgezette bestudering van alle losse meldingen in de winters van 2009/10 en 2010/11.

Navraag ganzentellers

Sinds enkele decennia vinden in Nederland landelijke tellingen plaats van overwinterende ganzen. Deze worden sinds 1992 georganiseerd door SOVON Vogelonderzoek Nederland en daarvoor door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer en opvolgers. Ze vinden plaats in de maanden september tot en met maart (voor Rotgans en Brandgans ook in april en mei), in het weekeinde rond het midden van de maand, en kennen voor de meeste soorten een vrijwel vlakdekkend karakter (Hornman *et al.* 2011). Aanvullend op de maandelijkse tellingen vindt medio januari jaarlijks de Midwintertelling van alle watervogels plaats. Deze kent een grotere teldekking, tot buiten de bekende ganzengebieden. Een aantal tellers die Taigarietganzen hadden doorgegeven, werd aangeschreven met het verzoek om in retrospect een oordeel uit te spreken over hun meldingen, gegeven de recente bevindingen inzake de determinatieproblematiek. Daarbij werd de winter van 1990/91 als beginpunt gekozen aangezien daarvóór Taigarietganzen voornamelijk als zodanig werden gedetermineerd indien het om 'klassieke geelbekken' ging. De foutenmarge lijkt derhalve indertijd gering te zijn geweest, in tegenstelling tot de jaren negentig en later, toen de 'geelbekken' afnamen maar tegelijkertijd 'zwartbekken' in toenemende mate werden gemeld. Waarnemers die niet binnen een maand reageerden op het schrijven, ontvingen een herinnering. In totaal werden 127 waarnemers aangeschreven

Thomas Heinicke

Klassiek beeld van groepje Taigarietganzen waar alle individuen oranjegele snavels zonder duidelijke 'grijnsplek' laten zien. Let ook op het lange snavel-koppotprofiel van de linkervogel. De bouw van de vogels is in deze houding lastig in te schatten; 27 januari 2009, Bützow, Mecklenburg-Vorpommern (Duitsland). *"Classic" Taiga Bean Geese, all showing orange bill patterns without prominent grinning patch.*

waarvan er 71 (56%) reageerden. In totaal zijn ze verantwoordelijk voor 2073 waarnemingen. Bleef een reactie van de teller uit, dan werd door SOVON een beslissing genomen. Alle groepen groter dan 100 exemplaren werden dan als onzeker beschouwd, bij kleinere groepen of solitaire vogels werd rekening gehouden met de ervaring van de teller en de locatie van waarneming.

Veel waarnemers bleken zich te realiseren dat de determinatieproblematiek van Toendra- en Taigarietgans ingewikkelder is dan tot dan toe gedacht. Hun opgaven van Taigarietganzen hadden doorgaans niet betrekking op 'klassieke geelbekken' maar op 'zwartbekken'; vogels waarvan het bestaan op grote schaal inmiddels wordt betwijfeld. Deze vogels werden als Toendrarietgans aangemerkt. Lastiger ligt het bij de enkele waarnemers die ook na kennisname van de determinatieproblematiek bleven vasthouden aan de eerdere determinaties. Omdat in de door hen getelde gebieden bij recent, intensief onderzoek géén Taigarietganzen werden aangetroffen, lijkt enige twijfel aan de aantalsopgaven toch gerechtvaardigd en werden waarnemingen als onzeker beschouwd. Dit geldt in het bijzonder voor opgaven van grotere aantallen (meer dan 100 vogels), die alleen werden geaccepteerd indien vergezeld van een overtuigende beschrijving of documentatie. In totaal werden 380 waarnemingen teruggetrokken door de teller (18%), terwijl er 1016 op onzeker werden gezet (49%) en er 677 (33%) werden bevestigd. Alleen

de laatste waarnemingen werden in de nieuwe analyse van het voorkomen verwerkt.

Losse meldingen 2009/10 en 2010/11

Om een vollediger beeld te krijgen van het recente voorkomen van Taigarietganzen werden de meldingen op www.waarneming.nl geanalyseerd voor de twee laatste (tevens koudere) winters, waarin speciaal op Taigarietganzen werd gelet (Gelderblom & de Jong 2010). Hoewel meldingen van bijzondere soorten op [waarneming.nl](http://www.waarneming.nl) normaliter worden gevalideerd door een admin, is dat bij de Taigarietgans niet gebeurd vanwege de aanhoudende discussie omtrent de determinatie. Het gaf echter wel aanleiding tot verhoogde alertheid bij waarnemers, waarvan sommige in genoemde winters veel aandacht hebben besteed aan het natrekken van meldingen van (mogelijke) Taigarietganzen en het controleren van uit het verleden bekende pleisterplaatsen. Tussen 1 oktober 2009 en 1 mei 2011 werden 1041 waarnemingen van Taigarietgans ingevoerd. Deze werden ingedeeld in drie categorieën: (1) zekere waarnemingen, voorzien van een overtuigende beschrijving (tabel 1) of foto waarop de kenmerken te zien waren; (2) onzekere waarnemingen zonder documentatie, en (3) waarnemingen van vogels die op grond van de bijbehorende documentatie als Toendrarietgans konden worden gedetermineerd. Voor de beschrijving van het voorkomen werden alleen de goed gedocumenteerde waarnemingen van categorie 1 gebruikt.

In de winter van 2009/10 werden tussen 1 oktober en 1 mei op waarneming.nl 434 waarnemingen van Taigarietganzen ingevoerd. Daarvan werden er 76 goedgekeurd op basis van de toegevoegde foto's of beschrijvingen; 339 waarnemingen konden gezien de beschrijving of foto, dan wel het ontbreken daarvan, niet als zeker worden aangemerkt. Bij 19 waarnemingen lieten de foto's met zekerheid Toendrarietganzen zien. In de winter van 2010/11 werden tussen 1 oktober en 1 mei 607 waarnemingen ingevoerd, waarvan er 449 werden goedgekeurd. Het merendeel betrof vervolgwaarnemingen van bekende groepen zoals die in de Ommedijsche polder bij Wassenaar ZH. In totaal 154 waarnemingen bleven onzeker omdat een goede beschrijving of foto ontbrak. Bij vier waarnemingen lieten de foto's met zekerheid Toendrarietganzen zien.

TRENDS IN AANTALLEN EN VERSPREIDING

Gerekend naar jaarlijkse seizoensmaxima laten de aantallen in de jaren zeventig en tachtig het bekende beeld zien van enorme fluctuaties, met pieken van gemiddeld 17 850 vogels (maximum 22 000) in koude tot strenge winters zoals 1978/79, 1981/82 en 1984/85-1986/87 (figuur 1). Zoals eerder vermeld is er geen reden om aan deze opgaven te

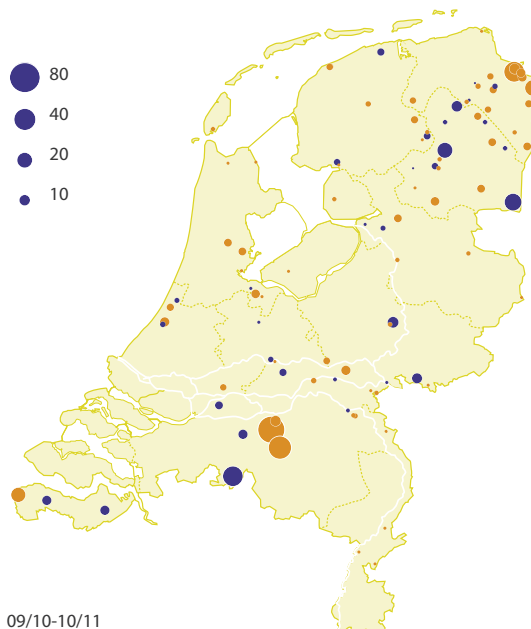
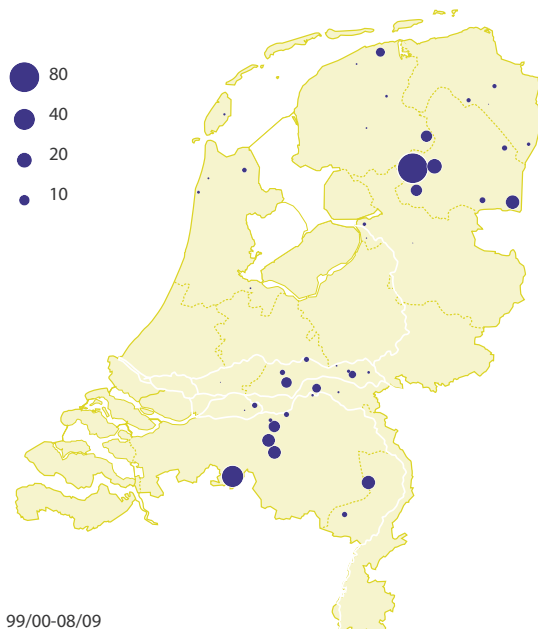
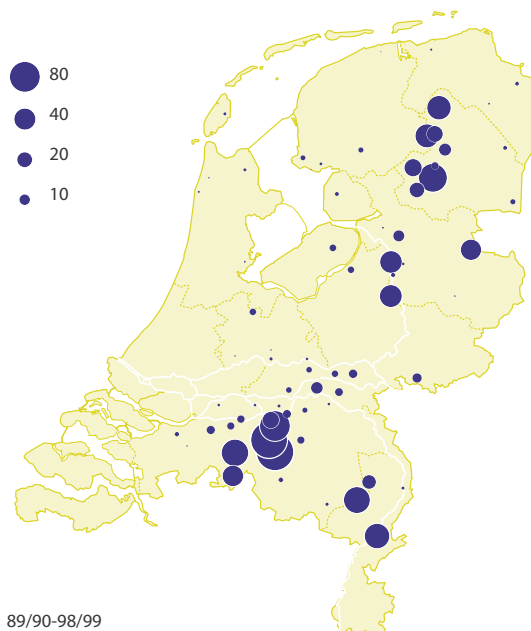
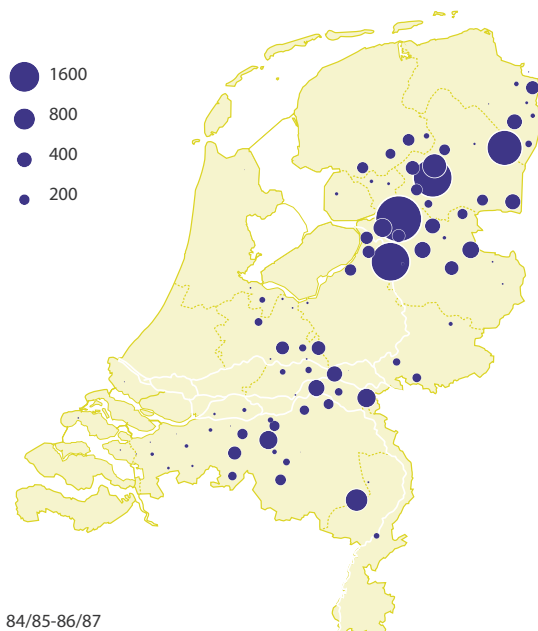
twijfelen. Vanaf begin jaren negentig zien we een opmerkelijke val in de aantallen en ontbreekt een respons op de koude winters halverwege de jaren negentig. De seizoensmaxima tussen 1990 en 2000 kwamen nooit hoger uit dan 1400 vogels in 1991/92 (figuur 1, gecorrigeerde versie). Dit komt overeen met bevindingen van ganzenvangers en met buitenlandse ontwikkelingen (zie Discussie). Het contrasteert evenwel sterk met het tot voor kort gangbare landelijke beeld dat ook in de landelijke watervogelrapportages van SOVON werd uitgedragen, met voor de perioden 1990-2000 en 2000-09 seizoensmaxima van respectievelijk 6800 en 5200 vogels (figuur 1, ongecorrigeerde versie). Van een (vergeleken met de jaren zeventig en tachtig weliswaar bescheiden) opleving van de aantallen is geen sprake. Integendeel, de aantallen zijn met name in de afgelopen tien jaar dermate laag dat de Taigarietgans kan worden beschouwd als één van de zeldzamere ganzen in ons land: in sommige recente seizoenen was zelfs het aantal Dwergganzen groter! Een vergelijkbaar patroon voor de Taigarietgans schetsten Van Dijk & Kleine (2008) bij een analyse van het recente voorkomen in Drenthe.

Tijdens de koude winters halverwege de jaren tachtig, toen Taigarietganzen op grote schaal in Nederland werden gezien, kende het voorkomen een zwaartepunt in de oostelijke

Willem Jan Fontein

Taigarietganzen in de winter van 2009/10, gemengd met Grauwe Ganzen. Rechts op de foto staan Taigarietganzen met overwegend oranje snavels, lange halzen en van bijna gelijke grootte als de Grauwe Ganzen. Uiterst links zijn zeker drie Toendrarietganzen zichtbaar. Deze missen het afgeplatte kopprofiel, zijn kleiner en hebben overwegend donkere snavels; Woldendorp Gr, 14 februari 2010. *Mixed flock of Taiga Bean Geese (centre and right), Greylag Geese and Tundra Bean Geese (at least 3 individuals, left).*

Figuur 2. Verspreiding van Taigarietgans (gecorrigeerde cijfers, gemiddeld seizoensmaximum per locatie) in 1985-87 (drie strenge winters), 1990-99, 2000-09 en 2010-11 (landelijke ganzentellingen en losse, gevalideerde meldingen via waarneming.nl). Voor de winters 2009/10 en 2010/11 zijn verschillende kleuren gebruikt voor de ganzentellingen (blauw) en de losse meldingen (rood). Let op de verschillende schaal van de legenda. *Distribution of Taiga Bean Goose in The Netherlands in 1985-87 (cold winters), 1990-1999, 2000-2009 and 2010-11 (cold winters). Data are based on monthly geese counts, but for 2010-11 also records from www.waarneming.nl are included (red dots) to complete the national distribution pattern. Note different scale in legend.*

helft van het land, met name in Drenthe, Overijssel, het rivierengebied en Noord-Brabant (figuur 2). De afname in de jaren negentig ging gepaard met een sterke uitdunning van pleisterplaatsen. Recent zijn de meeste Taigarietganzen gezien in Drenthe en Noord-Brabant (zie onder).

RECENT VOORKOMEN

Winter 2009/2010

De eerste waarneming voor dit winterseizoen betrof een vogel in de Emmapolder Gr op 25 oktober 2009. Tot aan de jaarwisseling werden slechts enkele kleine groepjes in de zuidelijke provincies waargenomen. In januari dook de grootste

groep Taigarietganzen op nabij Vlijmen NB. Op 6 januari werden nabij het Vlijmens Ven zeker 50 vogels gezien. Mogelijk was deze groep al op 19 november 2009 gezien nabij Vught NB. Tot halverwege februari bleven de aantallen elders beperkt tot enkele groepjes van maximaal 7 exemplaren, vooral in de provincies Drenthe en Friesland. Vanaf 14 februari werden twee wat grotere groepen waargenomen: maximaal 19 vogels in de Willem Leopoldpolder nabij Sluis ZI en maximaal 36 vogels, verspreid over twee groepen, in de omgeving van Woldendorp Gr. Een week later werden nog vier vogels waargenomen nabij Cadzand ZI en waren er op 22 februari eveneens vier nabij Woldendorp. Dat waren tevens de laatst waargenomen Taigarietganzen voor deze winter.

In alle provincies werden Taigarietganzen waargenomen. De grootste aantallen werden gezien in Noord-Brabant (54), Groningen (42) en Zeeland (19). Zonder de vervolgwaarnemingen wordt het totaal aantal Taigarietganzen in deze winter geschat op 180 exemplaren, uitgaande van de gehanteerde categorisering. Dit aantal is goed vergelijkbaar met het seizoensmaximum van 171 exemplaren dat tijdens de maandelijkse ganzentellingen werd waargenomen (figuur 1, gecorrigeerde versie).

Winter 2010/2011

De grootste groep Taigarietganzen verbleef ook deze winter nabij Vlijmen. Op 28 november 2010 werd een groep van maximaal 45 exemplaren ontdekt nabij Luissel NB. Tot en

met 12 december bleef deze groep aanwezig in het Uilenbroek. Tussen 12 december en 8 februari 2011 verbleef dezelfde groep in het Vlijmens Ven. Het hoogste aantal van 73 vogels werd er geteld op 6 februari. De meeste groepjes elders werden deze winter waargenomen in de Veenkoloniën in Drenthe en Oost-Groningen. Het poldergebied De Binnenlanden bij Nieuw-Beerta Gr was goed voor een dagmaximum van 23 exemplaren op 5 januari 2011. Verder bleken groepjes met een maximum van 13 in de omgeving van het Rhederveld Gr en een maximum van zes in het Hunzedal Dr opvallend plaatstrouw gedurende deze winter. In de Ommeldijksche Polder bij Wassenaar ZH verbleef een groep van acht vogels tussen 21 januari en 5 maart. De laatste zekere Taigarietgans van deze winter werd gefotografeerd nabij Losser Ov op 11 maart.

De grootste aantallen werden genoteerd in de provincies Groningen (116), Noord-Brabant (81) en Drenthe (33). Alleen in Zeeland werden geen Taigarietganzen waargenomen. Zonder de vervolgwaarnemingen wordt het aantal Taigarietganzen in deze winter geschat op 300 exemplaren, wederom uitgaande van de gehanteerde categorisering. Dit is aanzienlijk meer dan het seizoensmaximum van 50 vogels gezien tijdens de maandelijkse ganzentellingen (figuur 1, gecorrigeerde versie). Bezoeken aan een aantal bekende overwinteringsplaatsen van de Taigarietgans, die reeds genoemd worden door Huyskens (1986) en Van den Bergh (2004), leverden weinig op. In de Tjonger- en Lindevallei Fr

Adrie Hottinga

Taigarietganzen in winters landschap bij Nijoevers/Wapenveldsebroek, gemeente Heerde Gl, januari 1980. *Flock of Taiga Bean Geese in winter landscape near the River IJssel, Gelderland.*

en het Fochteloërveen Dr werd geen enkele Taigarietgans aangetroffen. De omgeving van de Dwingelose heide Dr en Weerbroek Gl leverde slechts enkele vogels op (P.G. Gelderblom).

Voorkomen in zomermaanden

In de periode 2009-11 werden verschillende zomerwaarnemingen van Taigarietganzen ingevoerd, waarbij het hoogstwaarschijnlijk gaat om ontsnapte lokganzen of overzomeraars. Het aantal daarvan is beperkt tot hooguit enkele tientallen. In de volgende polders worden regelmatig exemplaren gemeld: Nij Beets Fr (5), Overdiemerpolder NH (1), polder Zeldert Ut (4), Vianen Ut (1), Eempolder Ut (1), polder Arkemheen Gl (2), polder Streefkerk ZH (1) en Het Luisbroek NB (3). Het gaat deels om gebieden waar ganzenvangers actief zijn of zijn geweest. Zij gebruiken Taigarietganzen als lokgans om rietganzen te vangen ten behoeve van ringonderzoek (K. Polderdijk). Bij Nij Beets gaat het om loslopende ganzen van een boerenerf, waarvan een paartje in 2005 een mislukte broedpoging ondernam aan de rand van een weiland (R. Kleefstra).

DISCUSSIE

Taigarietganzen recent veel zeldzamer dan gedacht

Het is aannemelijk dat de verhoogde aandacht voor Taigarietganzen in de winters van 2009/10 en 2010/11 heeft geleid tot een vrij betrouwbaar en volledig beeld van het recente voorkomen. Het grote verschil tussen de losse waarnemingen en de resultaten van de maandelijkse tellingen in 2010/11 wijst erop dat de soort bij de tellingen gemakkelijk wordt gemist. Dit wordt deels ingegeven doordat er tijdens een telling vaak geen tijd is groepen ganzen heel gedetailleerd uit te pluizen. Bovenal is de kans op het vinden van een zeldzame soort als de Taigarietgans bij een telfrequentie van eens per maand aanzienlijk kleiner dan bij frequente bezoeken aan de gebieden die bekend staan om hun potentiële voorkomen van deze soort. In dit verband is het frappant dat er betrekkelijk weinig losse waarnemingen stammen uit de Gronings-Drentse Veenkoloniën. Dit is een regio waar doorgaans zeer veel rietganzen pleisteren, maar de kans op het vinden van een Taigarietgans alleen al door de veelal forse waarneemafstand en de grote groepen relatief klein is.

Het is opmerkelijk dat geen enkele maal een echt grote groep kon worden vastgesteld (maximum 73 vogels). Opvallend veel waarnemingen bleken juist betrekking te hebben op solitaire Taigarietganzen. Bij 227 van de in totaal 1038 losse waarnemingen was dit het geval. Vaak bleek het te gaan om een opvallende vogel in een groep Toendrarietganzen. Dit laat zien dat waarnemers vaak zoeken naar opvallende exemplaren tussen Toendrarietganzen, een strategie die overigens ook de kans vergroot dat een forse Toendrarietgans met een

gele snavel onterecht als Taigarietgans wordt genoteerd. Een reden te meer om vooral ook op de groepsidentiteit te letten en de determinatie altijd te laten afhangen van een combinatie van ondersteunende elementen! Daarvan is inmiddels ook een groeiend aantal waarnemers overtuigd. Bij vermeende taigarietgans-waarnemingen worden eigenschappen die op zichzelf tekort schieten als determinatiekenmerk (veel geel op snavel, kolletje) steeds minder vaak als 'bewijs' opgevoerd. Uit de waarnemingen in 2010/11 blijkt dat er beter is gekeken naar rietganzen; er werden meer bewijsfoto's toegevoegd en minder foutieve waarnemingen ingevoerd dan in de winter ervoor. Ook werd er vaker een gedetailleerde beschrijving gegeven. Waarschijnlijk is dit het gevolg van de toenemende kennis over de determinatieproblematiek bij veel waarnemers.

Na herinterpretatie van de aantalsopgaven van de ganzen tellers resulteert een dramatisch beeld van de Nederlandse trend van de Taigarietgans. Uitgaande van 'zekere' opgaven blijken de seizoensmaxima vanaf begin jaren negentig vrijwel nooit meer boven de 1000 te zijn uitgekomen (maximum 1400). Twee strenge winters midden jaren negentig leverden slechts een flauwe opleving op, terwijl het drietal recente koudere winters (met vooral in het oosten van Duitsland veel sneeuwval) geen duidelijke influx in ons land brachten. Daaruit kan worden geconcludeerd dat de bij ons overwinterende aantallen na de jaren tachtig van de vorige eeuw sterk zijn afgenomen. Deze ontwikkeling komt overeen met de bevindingen van Nederlandse ganzenflappers, die de soort goed kennen. Zij vingen tot en met de strenge winter van 1986/87 geregeld Taigarietganzen in ons land (vgl. Burgers *et al.* 1991), daarna echter geen enkele maal meer (K. Polderdijk pers. med.). Voorts is het opvallend dat van sinds 1989/90 in Zweden of Oost-Duitsland van een halsband voorziene Taigarietganzen nimmer een individu is afgelezen in Nederland (T. Heinicke pers. med.). Dit is des te opmerkelijker gezien de buitengewoon hoge dichtheid van Nederlandse 'aflezers', vogelaars die er een sport van maken om ganzen met halsbanden af te lezen en de codes door te geven. De in Nederland geconstateerde neergaande trend bevestigt de afname in de meest westelijke overwinteringsgebieden in Noordwest-Europa (Fox *et al.* 2010).

'Zwartbekken' leiden tot determinatieproblemen

Het is al langer bekend dat snaveltekening en -kleur bij de Taigarietgans sterk kunnen variëren. De studie van Burgers *et al.* (1991) wijst erop dat minder dan 10% van de Taigarietganzen een overwegend zwarte snavel heeft, terwijl overwegend gele snavelen zeldzaam zijn bij Toendrarietganzen. Waarnemingen in het oosten van Duitsland en in Zweden laten zien dat deze verdeling nog steeds actueel is, al ontbreken kwantitatieve gegevens die dit ondersteunen (T. Heinicke). De veronderstelde opleving van Taigarietganzen in Nederland vanaf

midden jaren negentig zou in hoofdzaak op conto komen van 'zwartbekken'. Het zou gaan om vogels met een erg oostelijke origine die gaandeweg de klassieke 'geelbekken' uit meer westelijker contreien zouden hebben vervangen, althans in de overwinteringsgebieden (van den Bergh 2003a, b, 2003-04, 2004). Het probleem is, dat het bestaan (op grote schaal) van deze vogels alleen gedocumenteerd is met schetsen en foto's van matige kwaliteit. Overtuigend fotomateriaal ontbreekt, zowel van vogels in het veld als in de hand. De speciale aandacht die in de laatste winters aan Taigarietganzen werd besteed door vele waarnemers, resulteerde niet in bewijsmateriaal; integendeel, het overgrote deel van de foto's waarop als 'zeker' te beschouwen Taigarietganzen zijn afgebeeld, heeft betrekking op vogels die eerder voor 'geelbekken' kunnen doorgaan dan voor 'zwartbekken'. Het is dan ook de vraag of grote populaties 'zwartbektaigarietganzen' wel bestaan. Dat zou in ieder geval strijdig zijn met de ontwikkelingen in de belangrijkste overwinteringsgebieden (zie verderop).

Internationaal perspectief

Schattingen van de internationale *flyway* populatie (wintersituatie) van de Taigarietgans zijn bekend uit de jaren tachtig (80 000 vogels; Scott & Rose 1996), midden jaren negentig (100 000; Madsen *et al.* 1999), 2006 (70 000-90 000; Wetlands International 2006) en 2008/09 (60 000-65 000; Fox *et al.* 2010). Hoewel het in verband met telproblemen (zie verderop) niet geheel duidelijk is in hoeverre deze schattingen rechtstreeks vergeleken mogen worden, lijkt het er sterk op dat de internationale populatie de laatste 10-15 jaar is afgenomen. De oorzaken van deze afname zijn nog niet opge-

helderd. Misschien veelzeggend zijn de resultaten van röntgenopnamen bij Taigarietganzen die in 2006-08 in het oosten van Duitsland werden gevangen. Liefst 40% van alle individuen liet belasting met loodhagel zien; een veel hoger aandeel dan bij de eveneens onderzochte Grauwe Ganzen (20%), Kolganzen (22%) en Toendrarietganzen (25%) (N. Kenntner *et al.*, <http://www.anser.de/index.php?id=475>). Dit suggereert dat de soort zwaar wordt bejaagd langs de trekweg en deels ook in het overwinteringsgebied, iets dat in combinatie met andere factoren wellicht verantwoordelijk zou kunnen zijn voor de geconstateerde afname (T. Heinicke ongepubliceerd).

Taigarietganzen overwinteren hoofdzakelijk in het zuiden van Zweden, het westen van Polen en het oosten van Duitsland. Gedetailleerde informatie is beschikbaar uit Oost-Duitsland (Heinicke 2004, Heinicke *et al.* 2005) en Zweden (L. Nilsson). In Duitsland is de Taigarietgans traditioneel een soort met een sterk noordoostelijke verspreiding. Parallel aan een sterke recente aantalsafname, van 52 000 vogels in 2005/06 naar 22 500 in 2008/09, is een krimpende verspreiding vastgesteld. De soort overwintert momenteel voornamelijk in Mecklenburg-Vorpommern en het uiterste noordoosten van Brandenburg. Meer westelijke pleisterplaatsen in het oosten van Schleswig-Holstein en langs de Elbe in Brandenburg zijn sinds 2006 verlaten. Ook in Mecklenburg-Vorpommern krimpt de verspreiding in noordoostelijke richting, wat een verplaatsing van overwinteringsgebieden suggereert. Het wordt niet aannemelijk geacht dat de verdwenen vogels naar westelijk Polen zijn verkast, aangezien de aantallen daar stabiel zouden zijn (T. Heinicke), zodat een connectie met Zweden eerder voor de hand ligt.

Tabel 2. Aantallen Taigarietganzen (seizoensgemiddelden, afgerond) in vogelrichtlijngebieden in Nederland, meestal slaapplekken. Weergegeven zijn de oorspronkelijke aantallen naar Van Roomen *et al.* (2000) voor de periode 1993/94-1998 (op basis waarvan de selectie voor aanwijzing is gebaseerd), de aantallen voor dezelfde periode na correctie voor determinatieproblemen, en de aantallen die recent werden geteld bij waarnemingen overdag binnen een straal van 30 km rond het gebied (2006/07-2010/11). Tevens zijn de instandhoudingsdoelstellingen opgenomen voor de drie mede voor Taigarietgans aangewezen vogelrichtlijngebieden (SOVON & CBS 2005). *Numbers of Taiga Bean Geese in Dutch Natura 2000 sites. Shown are uncorrected numbers originally used for site designation, corrected numbers for the same period, and numbers recently observed during daytime within 30 km from the sites. For the three areas that were designated as Natura 2000 site also the conservation objective is given.*

Vogelrichtlijngebied <i>Natura 2000 site</i>	1993/94 - 1997/98 ongecorrigeerd <i>uncorrected</i>	1993/94 - 1997/98 gecorrigeerd <i>corrected</i>	Instandhoudings- doelstelling <i>conservation objective</i>	2006/07 - 2010/11
Waddenzee Fr/Gr	30	2		36
Fochteloërveen Fr/Dr	37	0		0
Dwingelderveld Dr	83	13		13
Bargerveen Dr	415	4	150	29
De Wieden Ov	240	0		4
IJssel Ov/Gl	23	108		5
Engbertsdijkerven Ov	99	71		0
Gelderse Poort Gl	137	11		4
Biesbosch NB/ZH	74	35		13
Kampina NB	116	141	300	25
Groote Peel NB/Lb	167	5	100	0

Adrie Hottinga

In de jaren zeventig en tachtig werden in een aantal koudere winters grote aantallen Taigarietgans in Nederland geteld, Flevoland, januari 1979. *Large numbers of Taiga Bean Geese in The Netherlands were observed in the cold winters in the 1970s and 1980s, as shown here in Flevoland, January 1979.*

In Zweden zijn de aantallen stabiel, maar dit kan deels veroorzaakt worden doordat vogels die voorheen in Oost-Duitsland overwinterden, dat tegenwoordig in Zweden doen. Ze worden hiertoe in staat gesteld door gemiddeld zachtere winters, wat ook bij verschillende eendensoorten is vastgesteld (Nilsson 2008), en wellicht door veranderd landbouwkundig gebruik. Overigens is ook in Zweden gebleken dat determinatieproblemen de waarnemers parten hebben gespeeld. Het voorkomen van Toendrarietgans blijkt daar te zijn onderschat (en het voorkomen van Taigarietgans dus overschat), iets wat blijkt uit foutieve determinaties op natuurwebsites (www.artportalen.se) en recent onderzoek, waaronder ringvangsten (Heinicke 2010). Het nauwkeurig afzoeken van groepen rietgans bleek verrassend vaak Toendrarietgans op te leveren. Het is onduidelijk hoe lang dit probleem speelt in een land waar voorheen 'iedere' rietgans voor Taigarietgans werd aangezien. Kampe-Persson (2011) meent dat Toendrarietgans in Zweden vooral in de afgelopen 5-10 jaar zijn toegenomen. Hoe dan ook heeft dit vooral betrekking op de trektijd. Tijdens het hoogtepunt van de winter, in januari, zou nog steeds 99% van de Zweedse rietgans Taigarietgans zijn, zoals ook wordt bevestigd door Heinicke (2010).

Status in Nederland en in Natura 2000

De Taigarietgans speelde als trekkende watervogel een rol bij de selectie van vogelrichtlijngebieden van het Natura 2000-netwerk in Nederland (van Roomen *et al.* 2000, tabel 2). Uiteindelijk zijn er drie gebieden waar de Taigarietgans als kwalificerende soort is aangemerkt en waarvoor zogenaamde instandhoudingsdoelstellingen zijn geformuleerd: Bargerveen Dr, Kampina & Oiserwijkse Vennen NB en Groote Peel NB/Lb (SOVON & CBS 2005). Deze kwalificaties berusten op de

slaapplaatsfunctie van de gebieden, voor vogels die overdag in de omgeving foerageren. Gezien de determinatieproblematiek is het aannemelijk dat de aantallen die bij aanwijzing een rol speelden te hoog waren ingeschat, zoals ook duidelijk wordt bij een vergelijking van de eerste twee kolommen in tabel 2. Recent zijn in de omgeving van twee van de drie aangewezen gebieden (Bargerveen en Kampina) Taigarietgans waargenomen. Er is dus nog steeds sprake van een regelmatig voorkomen en vaste verblijfplaatsen, maar het gaat tegenwoordig om kleine aantallen. Bij de slaapplaats Bargerveen is het potentiële aantal op grond van de tellingen overdag mogelijk onderschat, doordat hier ook gans uit het aangrenzende Duitsland komen slapen. Of, en in welke aantallen aan de Duitse zijde van het gebied Taigarietgans voorkomen is echter onzeker, omdat bij de Duitse tellingen alleen 'rietgans' worden onderscheiden (Melter & Schreiber 2000). Op grond van de nieuwe Nederlandse cijfers zal een eventuele bijstelling van de selectie van vogelrichtlijngebieden en/of de instandhoudingsdoelstellingen moeten worden overwogen.

Toekomstige monitoring

Uit het voorgaande is duidelijk geworden dat de Taigarietgans in Nederland een zeldzame verschijning is geworden. Tijdens de landelijke tellingen verdient de soort dan ook speciale aandacht van de tellers in gebieden waar ook recent nog waarnemingen worden gedaan. Voor een volledig beeld van het voorkomen in Nederland zijn echter ook losse waarnemingen van belang. De maandelijkse tellingen vormen immers slechts een momentopname, waarbij eventuele (kleine) groepen of enkelingen gemakkelijk worden gemist. Voorwaarde bij dit alles is dat kennis van de determinatieproblematiek onder waarnemers nog verder wordt verspreid dan

reeds het geval is. Waarnemers zullen zich ook ervan bewust moeten zijn dat Taigarietganzen schaars zijn, en lastig determineerbaar. Het is dan ook van belang (dat geldt overigens ook voor de ganzentellingen) dat waarnemingen worden voorzien van overtuigende documentatie (bij voorkeur met foto's) van de kenmerken op grond waarvan tot determinatie van Taigarietgans werd besloten. In dit licht is het aan te bevelen de soort door de admins op waarneming.nl opnieuw te laten beoordelen. In naburige landen, zoals bijv. Nordrhein-Westfalen in Duitsland, is zelfs besloten waarnemingen alleen op te nemen indien bevestigd door de dwaalgastengemissie. Naast aandacht in eigen land zal de internationale kennis over ontwikkelingen in determinatieproblematiek en populatieontwikkeling bijgehouden moeten worden en zal onderzoek moeten worden welke factoren verantwoordelijk zijn voor de recent vastgestelde afname.

DANKWOORD

Alle tellers die de moeite namen om te antwoorden op de vragen vanuit SOVON worden bedankt (zie o.a. Hornman *et al.* 2011 voor een overzicht van deelnemers aan de watervogeltellingen). Dank ook aan allen die gegevens invoerden op www.waarneming.nl. Hisko de Vries van www.waarneming.nl zorgde voor een overzicht van de losse waarnemingen. Verder verschaftte Pieter Geert Gelderblom aanvullende gegevens over de afgelopen twee winters en voorzag hij de paragraaf over herkenning van commentaar. Tot slot bedanken we Thomas Heinicke voor het delen van zijn kennis over herkenning en voorkomen van Taigarietganzen, en Kees Polderdijk (Nederlandse Vereniging van Ganzenflappers) voor informatie over gevangen Taigarietganzen.

LITERATUUR

- Barthel P.H. & M. Frede 1989. Die Bestimmung von Gänsen der Gattung *Anser*. Limocola 3: 1-31.
- Bauer K.M. & U. Glutz von Blotzheim 1968. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Vol. 2. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt a. Main.
- van den Bergh L.M.J. 1985. Het voorkomen van de Taigarietgans *Anser fabalis fabalis* in Nederland. Limosa 58: 17-22.
- van den Bergh L.M.J. 2003a. Geografische variatie bij ganzen, deel 3: de Westsiberische Taigagans of Johansens Gans *Anser fabalis johanseni*. Vogeljaar 51: 58-64.
- van den Bergh L.M.J. 2003b. Geografische variatie bij ganzen deel 4: de Oostsiberische Taigagans of Middendorffs Gans *Anser fabalis middendorffi*. Vogeljaar 51: 58-64.
- van den Bergh L.M.J. 2003-04. Taiga- en toendrarietganzen rondom Nijmegen. Mourik 29(3): 90-97, 30(1): 18-26, 30(3): 13-27.
- van den Bergh L.M.J. 2004. Overwinterende Taigarietganzen *Anser fabalis* en Toendrarietganzen *Anser serrirostris* in Drenthe in 1990-2004. Drentse Vogels 18: 1-16.
- Brown D. 2010. Identification and taxonomy of bean geese. Birding World 23: 110-121.
- Burgers J., J.J. Smit & H. van der Voet 1991. Origins and systematics of two types of the bean goose *Anser fabalis* (Latham, 1787) wintering in The Netherlands. Ardea 79: 307-316.
- Cramp S. & K.E.L. Simmons (eds) 1977. Birds of the Western Palearctic, Vol. 1. Oxford University Press, New York.
- Crochet P.A. & G. Joynt 2010. AERC TAC list of Western Palearctic birds (june 2010 version). <http://www.aerc.eu/tac.html>.
- Delacour J. 1951. Taxonomic notes on the bean geese *Anser fabalis* Lath. Ardea 39: 135-142.
- van Dijk A.J. & J. Kleine 2010. In vijftig jaar tijd steeds meer overwinterende ganzen in ZW-Drenthe. Drentse Vogels 22: 28-41.
- Emelyanov V.I. 2000. Morphometry analyses of the Bean Goose (*Anser fabalis* Lath.) as a basis of protection and rational use of the geese in Priyeniseiskaya Siberia. Krasnoyarsk State University, Krasnoyarsk (in Russisch).
- Fox A.D., B.S. Ebbinge, C. Mitchell, T. Heinicke, T. Aarvak, K. Colhoun, P. Clausen, S. Dereliev, S. Farago, K. Koffijberg, H. Kruckenberg, M.J.J.E. Loonen, J. Madsen, J. Mooij, P. Musil, L. Nilsson, S. Pihl & H. van der Jeugd 2010. Current estimates of goose population sizes in the western Palearctic, a gap analysis and an assessment of trends. Ornis Svecica 20(3-4): 115-127.
- Gelderblom P.G. & A. de Jong 2010. Taigarietganzen: herkenning vergt ervaring. <http://www.dutchbirding.nl/news.php?id=487>.
- Heinicke T. 2004. Neue Erkenntnisse zum Auftreten der Waldsaatgans in Mecklenburg-Vorpommern. Ornithologische Rundbrief Mecklenburg-Vorpommern 45 (1): 3-18.
- Heinicke T. 2010. Tundra Bean Goose *Anser fabalis rossicus* during spring migration in northern Sweden – rare visitor or regular passage migrant? Ornis Svecica 20: 174-183.
- Heinicke T., J. Mooij & J. Steudtner 2005. Zur Bestimmung von Saatgans (*Anser f. fabalis*, A. f. *rossicus*) und Kurzschnabelgans (*Anser brachyrhynchus*) und deren Auftreten in Ostdeutschland. Mitteilungen Vereins der Sächsischen Ornithologen 9: 533-553.
- Hornman M., F. Hustings, K. Koffijberg, E. van Winden, SOVON Ganzen- en Zwanenwerkgroep & L. Soldaat. 2011. Watervogels in Nederland in 2008/2009. Waterdienst-rapport BM 10.25, SOVON-monitoringrapport 2011/03. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Huyskens P.R.G. 1986. Het Europese Rietgansprobleem. Oriolus 52: 105-256.
- Johansen H. 1945. Om racer of Sædgæs. Dansk Ornithologiske Forenings Tidsskrift 39: 106-127.
- Jonsson L. 1994. Vogels van Europa. Tirion, Baarn.
- Kampe-Persson H. 2011. How large proportion of the Bean Geese counted in Sweden was made up of Taiga Bean Geese *Anser fabalis fabalis*? Ornis Svecica 21: 58-60.
- Koffijberg K. & M. Hornman 2010. Het 'rietganzen-complex'. SOVON-Nieuws 23(1): 18-19.
- Koffijberg K., B. Voslamber & E. van Winden 1997. Ganzen en zwanen in Nederland: overzicht van pleisterplaatsen in de periode 1985-94. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Madsen J., G. Cracknell & A.D. Fox (eds) 1999. Goose populations of the Western Palearctic. A review of status and distribution. Wetlands International Special Publication 48. Wetlands International and National Environmental Research Institute, Rønde.
- Melter J. & M. Schreiber 2000. Wichtige Brut- und Rastvogelgebiete in Niedersachsen. Vogelkundliche Berichte aus Niedersachsen 32: 3-320.
- Mullarny K., L. Svensson, D. Zetterström & P.J. Grant 2005. ANWB Vogelgids van Europa. ANWB Media, Den Haag.
- Naumann J.F. 1842. Naturgeschichte der Vögel Deutschlands. Band XI, Leipzig.
- Nilsson L. 2008. Changes in numbers and distribution of wintering waterfowl in Sweden during forty years, 1967-2006. Ornis Svecica 18: 135-226.
- Redactie Dutch Birding 2009. Naamgeving van taxa in Dutch Birding. Dutch Birding 31: 35-37.
- van Roopen M., A. Boele, M. van der Weide, E. van Winden & D. Zoetebier 2000. Belangrijke vogelgebieden in Nederland 1993-97. Actueel overzicht van Europese vogelwaarden in aangewezen en aan te wijzen speciale beschermingszones en andere belangrijke gebieden. SOVON-informatierapport 2000/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Beek-Ubbergen.
- Ruokonen M. & T. Aarvak 2011. Typology revisited: historical taxa of the

bean goose – pink-footed goose complex. *Ardea* 99: 103-112.
 Ruokonen M., K. Litvin & T. Aarvak 2008. Taxonomy of the bean goose-pink-footed goose. *Molecular Phylogenetics and Evolution* 48: 554-562.
 Sangster G. & G.J. Oreeel. 1996. Progress in taxonomy of Taiga and Tundra Bean Geese. *Dutch Birding* 18: 310-316.
 Sangster G., C.J. Hazevoet, A.B. van den Berg, C.S. Roselaar & R. Sluys 1999. Dutch avifaunal list: species concepts, taxonomic instability, and taxonomic changes in 1977-1998. *Ardea* 87: 139-165.
 Scott D.A. & P.M. Rose 1996. Atlas of anatidae populations in Africa and

western Eurasia. Wetlands International Publication 41. Wetlands International, Wageningen.
 SOVON & CBS 2005. Trends van vogels in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON-informatierapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
 Wetlands International 2002. Waterbird population estimates, 3rd edition. Wetlands International Global Series 12. Wetlands International, Wageningen.
 Wetlands International 2006. Waterbird population estimates 4th edition. Wetlands International, Wageningen.

Kees Koffijberg, Fred Hustings, Menno Hornman & Erik van Winden, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Postbus 6521 GA Nijmegen; kees.koffijberg@sovon.nl
 Albert de Jong, Prickwaert 59, 3363 BA Sliedrecht; albertjde@gmail.com

Recent developments in numbers and distribution of Taiga Bean Goose *Anser fabalis* in The Netherlands

The status and identification of Taiga Bean Goose have been subject of debate in the past decades all over Europe. Recent findings have shed more light on its taxonomic status and wintering distribution. In The Netherlands, the species traditionally occurred in larger numbers in cold winters like 1979/80 and 1984/85-1986/87, as a result of influxes from the regular wintering sites in the Baltic (Figs. 1-2). However, a more recent increase in numbers since the mid-1990s, apparent in the monthly goose counts, contrasted with reports of a contraction of the wintering range and a decline in the total flyway population. In addition, identification pitfalls arose, partly because an increasing number of 'black-billed bean geese' were reported as *fabalis* too. This prompted us to investigate all *fabalis* records in the national goose count database from 1990/91 onwards. All observers who had submitted counts of Taiga Bean Geese were requested to check and comment upon their records, given the new insights in status and identification. Only one third of these (33%, N = 2073) were confirmed to be Taiga Bean Geese. The remaining records were withdrawn or regarded as uncertain, as further documentation was not available. Flocks of more than 100 individuals were checked particularly carefully and were accepted only when convincing documentation existed. To complete the current assessment of status and distribution, all observations entered through the online platform www.waarneming.nl in the last two cold winters of 2009/10 (434 records, including duplicates) and 2010/11 (607 records), were checked on the basis of descriptions or photographs submitted with the records. For 2009/10 only 76 observations were confirmed, for 2010/11 449. Particularly in the last winter, extra attention was paid to the occurrence of Taiga Bean Geese.

The corrected trend, derived from the monthly counts, shows that Taiga Bean Geese numbers dropped after the series of cold

winters in the mid 1980s. During that time on average 17,850 individuals were counted in cold winters (maximum 22,000 in 1986/87) and 3100 in mild winters (Fig. 1). In the 1990s, seasonal peak numbers went down to on average 600 birds, further declining to an average of 200 after 2000. The highest number recorded after 1986/87 was 1400 in 1991/92. This decline is in line with trapping data from goose catchers, who did not catch any Taiga Bean Geese after 1986/87, although the species is commonly used as live-decoy to attract wild geese to the catching site. Also sightings of ringed and neck-banded birds from the Baltic have not occurred since 1989/90, confirming the lack of large influxes from the regular wintering range. Data from the platform www.waarneming.nl in the recent cold winters in 2009/10 and 2010/11 to a large extent confirm the pattern observed in the goose counts. In 2009/10, an estimated 180 individuals were recorded (seasonal maximum during the monthly counts was 171). Numbers in 2010/11 were slightly larger, i.e. 300 birds. This number exceeds the maximum based on the monthly counts (50).

Data from international censuses also show that the species is currently in decline and winters increasingly in the north(east)ernmost part of its wintering range. We assume that this flyway-level decline and shift in wintering sites is the main cause for the major decrease observed in The Netherlands after the mid 1980s. The species is still an annual visitor, but numbers are small and in several winters do not exceed 100 individuals. Given its rare current status, we recommend that in future years any observation of Taiga Bean Goose should be given special attention with regard to identification. For this purpose, we also advise observers to check family status and flock structure of presumed parties of Taiga Bean Geese, and always use (and report) a combination of field characters to achieve a correct identification (Table 1).